DİL BİLGİSİ: MEF‘ÛLUN MUTLAK

القواعد: المفعول المطلق

Arapçada mef‘ûlun mutlak, fiil cümlelerinde fiilin kendi kökünden türetilen, fiilin anlamını pekiştiren, ya da fiilin nasıl ve ne şekilde yapıldığını açıklayan veya kaç kez yapıldığını bildiren mansûb mastardır. “Halit dersi iyice anladı.” anlamına gelen aşağıdaki cümlenin ögelerini inceleyecek olursak cümlede mef‘ûlun bihten sonra gelen mansûb bir masdar görürüz. Bu öge mef‘ûlun mutlaktır.

Mef‘ûlun mutlak	Mef‘ûlun bih	Fâ‘il	Fiil
فَهْماً.	الدَّرْسَ	خالدٌ	فَهِمَ

Mef‘ûlun mutlakın üç çeşidi vardır.

Fiilin Anlamını Pekiştiren (Te’kit Eden) Mef‘ûlun Mutlak

Fiilin kökünden türetilen, fiilin anlamını pekiştiren (te’kit eden) ve fiilden sonra mastar olarak gelen mef‘ûlun mutlak daima mufred, mansûb ve belirsizdir. Bu mastarlar sulâsi fiillerden türetilebileceği gibi, mezîd fiillerden de türetilebilir.

Fiilin anlamını pekiştiren mef‘ûlun mutlak Türkçeye “şüphesiz, gerçekten, tam, muhakkak, iyi, iyice, çok” şeklinde çevrilebilir.

فَهِمَ الطَّالِبُ الدَّرْسَ فَهْماً. (Öğrenci, dersi iyice anladı.)

Bu cümledeki "فَهْماً - iyice" kelimesi, "فَهِمَ – anladı" fiilinden türetilen ve fiilin anlamını pekiştiren (te'kit eden) bir mef'ûlun mutlaktır, bu yüzden mufred (tekil) ve mansûb ve belirsiz kullanılmıştır. Nasb alâmeti sonundaki fetha'dır.

İçinde fiilin anlamını pekiştiren (te'kit eden) mef'ûlun mutlak bulunan bir fiil cümlesi kurarken dikkat edilecek husus, fiilin mastarını **tekil, mansûb ve belirsiz olarak** kullanmaktır. Fiilin anlamını pekiştiren mef'ûlun mutlak, asla tesniye (ikil) veya cemi (çoğul) olarak kullanılmaz, belirli de kullanılmaz.

﴿وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيماً﴾ (Allah, Musa ile doğrudan konuştu. *Nisâ Sûresi*, 164)

حَفِظَتْ عَائِشَةُ الْقُرْآنَ حِفْظًا. (Ayşe, Kur'an'ı iyice ezberledi.)

Fiilin Yapılış Biçimini Bildiren Mef'ûlun Mutlak

Fiilin yapılış biçimini bildiren mef'ûlun mutlak ya isim tamlaması ya da sıfat tamlaması şeklinde gelir ve tabii ki mansûbdur. Bu tür mef'ûlun mutlaklar Türkçeye "gibi, şeklinde, -ce, aynı…gibi, tıpkı…gibi, tam" biçiminde çevrilebilir.

1. İsim tamlaması olarak gelen ve fiilin yapılış biçimini bildiren mef'ûlun mutlak:

Aşağıdaki cümleleri inceleyelim.

سَارَ الْوَلَدُ سَيْرَ الْمُهَذَّبِينَ. (Çocuk, terbiyeli kişiler gibi yürüdü.)

مَرَّ الْقِطَارُ السَّرِيعُ مَرَّ السَّحَابِ. (Hızlı tren, bulut gibi geçti.)

أَجَابَ التِّلْمِيذُ إِجَابَةَ الْعَالِمِ. (Öğrenci, bilgin gibi cevap verdi.)

İlk cümlede geçen "سَيْرَ الْمُهَذَّبِينَ" kullanımı, "terbiyeli kişilerin yürüyüşü" anlamında bir isim tamlamasıdır. Muzâf olan "سير" kelimesi, cümlenin fiili olan "سَارَ"nin mastarıdır ve tamlayanı ile birlikte cümlenin öznesi olan çocuğun yürüyüşünün nasıl olduğunu açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Çocuk, terbiyeli kişilerin yürüyüşü gibi yürüdü" biçiminde çevirebileceğimiz gibi, "Çocuk, terbiyeli kişiler gibi yürüdü" biçiminde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "الْمُهذَّبينَ" kelimesi muzâfun ileyhtir, bu yüzden mecrûrdur, cer alameti "ye – ي"dir, çünkü düzenli eril çoğuldur.

İkinci cümlede geçen "مَرَّ السَّحَابِ" kullanımı, "bulutun geçişi" anlamında bir isim tamlamasıdır. Muzâf olan "مَرَّ" kelimesi, cümlenin fiili olan "مَرَّ"nin mastarıdır ve tamlayanı ile birlikte cümlenin öznesi olan hızlı trenin geçişinin nasıl olduğunu açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Hızlı tren, bulutun geçişi gibi geçti" biçiminde çevirebileceğimiz gibi, "Hızlı tren, bulut gibi geçti" biçiminde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "السَّحَابِ" kelimesi muzâfun ileyhtir, bu yüzden mecrûrdur, cer alâmeti kesra'dır.

Üçüncü cümlede geçen "إِجَابَةَ الْعَالِمِ" kullanımı, "bilginin cevap verişi" anlamında bir isim tamlamasıdır. Muzâf olan "إِجَابَةَ" kelimesi, cümlenin fiili olan "أَجَابَ"nin mastarıdır ve tamlayanı ile birlikte cümlenin öznesi olan öğrencinin cevap verişinin nasıl olduğunu açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Öğrenci, bilginin cevap verişi gibi cevap verdi" biçiminde çevirebileceğimiz gibi, "Öğrenci, bilgin gibi cevap verdi" biçiminde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "الْعَالِمِ" kelimesi muzâfun ileyhtir, bu yüzden mecrûrdur, cer alameti kesra'dır.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere bir cümlenin fiilinin mastarı, bir kelimeye muzâf olmak suretiyle fiilin yapılış biçimini bildirmek üzere mef'ûlun mutlak olarak kullanılabilmektedir.

2. Sıfat tamlaması olarak gelen ve fiilin yapılış biçimini bildiren mef'ûlun mutlak:

Aşağıdaki cümleleri inceleyelim.

قَرَأَ الطالِبُ الْمَقَالَةَ قِرَاءَةً صَحِيحَةً. (Öğrenci, makaleyi doğru bir biçimde okudu.)

نَامَ الْوَلَدُ نَوْماً عَمِيقاً. (Çocuk, derin bir uyku çekti.)

اِسْتَقْبَلَ المُدِيرُ المُعَلِّمِينَ اِسْتِقْبالاً حَسَنًا. (Müdür, öğretmenleri iyi bir şekilde karşıladı.)

Birinci cümlede geçen "قِرَاءَةً صَحِيحَةً" kullanımı, "doğru bir okuyuş" anlamında bir sıfat tamlamasıdır. Mevsûf olan "قِرَاءَةً" kelimesi, cümlenin fiili olan " قَرَأَ"nin mastarıdır ve sıfatı ile birlikte cümlenin öznesi olan öğrencinin okuma eylemini nasıl gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Öğrenci, makaleyi doğru bir okuyuşla okudu" biçiminde çevirebileceğimiz gibi, "Öğrenci, makaleyi doğru bir biçimde okudu" şeklinde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "صَحِيحَةً" kelimesi sıfattır, mevsûfuna uygun bir şekilde mansûb, belirsiz, tekil ve dişil formda kullanılmıştır.

İkinci cümlede geçen "نَوْماً عَمِيقاً" kullanımı, "derin bir uyuyuş, uyuma" anlamında bir sıfat tamlamasıdır. Mevsûf olan "نَوْماً" kelimesi, cümlenin fiili olan " نَامَ"nin mastarıdır ve sıfatı ile birlikte cümlenin öznesi olan çocuğun uyuma eylemini nasıl gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Çocuk, derin bir uyumayla uyudu" biçiminde lafzi tercüme yaparak anlamlandırabileceğimiz gibi, "Çocuk, derin bir uyku uyudu", veya "Çocuk, derin bir uyku çekti" biçiminde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "عَمِيقاً" kelimesi sıfattır, mevsûfuna uygun bir şekilde mansûb, belirsiz, tekil ve eril formda kullanılmıştır.

Üçüncü cümlede geçen "اِسْتِقْبالاً حَسَنًا" kullanımı, "iyi bir karşılama" anlamında bir sıfat tamlamasıdır. Mevsûf olan "اِسْتِقْبالاً" kelimesi, cümlenin fiili olan " اِسْتَقْبَلَ"nin mastarıdır ve sıfatı ile birlikte cümlenin öznesi olan müdürün karşılama eylemini nasıl gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Bu yüzden mef'ûlun mutlaktır, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki fetha'dır. Bu cümleyi "Müdür, öğretmenleri iyi bir karşılamayla karşıladı" biçiminde lafzi tercüme yaparak anlamlandırabileceğimiz gibi, "Müdür, öğretmenleri iyi karşıladı" veya "Müdür, öğretmenleri iyi bir şekilde karşıladı" biçiminde de çevirebiliriz. Bildiğiniz üzere "حَسَنًا" kelimesi sıfattır, mevsûfuna uygun bir şekilde mansûb, belirsiz, tekil ve eril formda kullanılmıştır.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere bir cümlenin fiilinin mastarı, bir sıfata mevsûf olmak suretiyle fiilin yapılış biçimini bildiren bir mef'ûlun mutlak olarak kullanılabilmektedir.

Fiilin Sayısını Belirten Mef'ûlun Mutlak

Fiilin sayısını, yani kaç kez yapıldığını bildiren mef'ûlun mutlak, fiilin "فَعْلَةً" kalıbındaki mastarından elde edilir. Bu kalıptaki mastara, mastar-ı merre adı verilir. Fiilin sayısını bildiren mef'ûlun mutlak Türkçeye "*kere, defa, kez*" biçiminde çevrilebilir; "*Kaç kez?" "Kaç defa?*" gibi soruların cevabıdır. Daima mansûbdur; mufred (tekil), tesniye (ikil) veya cem' (çoğul) olarak gelebilir.

1. Mufred (tekil) biçimi:

تَدُورُ الْأَرْضُ دَوْرَةً فِي الْيَوْمِ. (Yeryüzü, günde bir defa döner.)

سَجَدْتُ سَجْدَةً. (Bir kere secde ettim.)

Bu cümlelerde "دَوْرَةً"," bir defa", "سَجْدَةً" "bir kere secde", fiilin sayısını bildiren mastar şeklinde gelmiştir. Nasb alâmeti sonundaki fetha'dır. Sırasıyla "تَدُورُ - döner", "سَجَدَ - secde etti" fiillerinden türetilen fiilin mufred (tekil) sayısını bildiren mef'ûlun mutlaktır.

2. Tesniye (ikil) biçimi:

رَنَّ الهاتِفُ رَنَّتَيْنِ. (Telefon iki kere çaldı.)

سَجَدْتُ سَجْدَتَيْنِ. (İki kere secde ettim.)

Bu cümlelerde geçen "رَنَّتَيْنِ - iki kere çalma", "سَجْدَتَيْنِ - iki kere secde" kullanımları, fiillerinin sayısını bildiren mastar şeklinde gelmişlerdir, mef'ûlun mutlaktırlar ve dolayısıyla mansûbdurlar. Tesniye, yani ikil formda oldukları için nasb alâmetleri bildiğiniz gibi (ي) harfidir.

3. Cemi (çoğul) biçimi:

سَجَدْتُ سَجَدَاتٍ. (Defalarca secde ettim.)

Bu cümlede "سَجَدَاتٍ" "defalarca secde", fiilin sayısını bildiren mastar şeklinde gelmiştir, mef'ûlun mutlaktır, dolayısıyla mansûbdur. Nasb alâmeti sonundaki kesradır, çünkü düzenli dişil çoğulların nasb alâmeti kesradır.

Fiilin sayısını bildiren mef'ûlun mutlak, bazen yukarıdaki örneklerden farklı olarak fiilin sayısını bildiren mastar formu yerine "defa", "kez" anlamındaki "مرة – *merra*" kelimesi kullanılmak suretiyle de yapılabilir. Aşağıdaki cümleleri bu bakımdan inceleyelim.

شَاهَدْتُ هَذَا الْفِلْمَ مَرَّةً. (Bu filmi bir kez izledim.)

شَاهَدْتُ هَذَا الْفِلْمَ مَرَّتَيْنِ. (Bu filmi iki kez izledim.)

شَاهَدْتُ هَذَا الْفِلْمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. (Bu filmi üç kez izledim.)

شَاهَدْتُ هَذَا الْفِلْمَ مِرَاراً. (Bu filmi defalarca izledim.)

Mef'ûlun Mutlak Yerine Geçenler (Sözde Mef'ûlun Mutlak)

a. Sıfat tamlaması şeklinde gelen mef'ûlun mutlakta bazen mastar zikredilmez, sadece sıfatı söylenir. Böyle bir cümlede sıfat mef'ûlun mutlak yerine geçer. Bu tür kelimeler için "mef'ûlun mutlakın yerine geçen" veya "sözde mef'ûlun mutlak" anlamında Arapçada "*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*" denir. Sözde mef'ûlun mutlak da tıpkı gerçeği gibi daima mansûbdur.

فَهِمْتُ الدَّرْسَ جَيِّداً. (Dersi iyice anladım.)

Bu cümle aslında şöyle idi:

فَهِمْتُ الدَّرْسَ فَهْمًا جَيِّداً. (Dersi iyice anladım.)

Bu cümlede geçen "جَيِّداً" kelimesinin irâbı şöyle yapılır: Sözde mef'ûlun mutlak (*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha. (Aslında düşürülmüş olan فَهْمًا şeklindeki gerçek mef'ûlun mutlakın sıfatıdır.)

b. Ayrıca "بَعْضُ- كُلُّ" gibi kelimeler, bazen cümlenin fiilinden türetilmiş mastara muzâf olmak suretiyle gerçek mef'ûlun mutlakın yerine geçerler ve mansûb olurlar. Bu durumdaki kelimelere de "mef'ûlun mutlakın yerine geçen" veya "sözde mef'ûlun mutlak" anlamında "*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*" denir. Kendilerinden sonra kullanılan fiilin mastarı ise muzâfun ileyh (tamlayan) durumunda olduklarından mecrûr olur. Aşağıdaki cümleleri bu açıdan inceleyelim.

اِحْتَرَمَ الطُّلَّابُ الْأُسْتَاذَ كُلَّ الْاِحْتِرَامِ.

(Öğrenciler, hocaya tam (anlamıyla) saygı gösterdiler -saygıda kusur etmediler-.)

نَفَعَهُ العِلاجُ بَعْضَ النَّفْعِ. (Tedavi ona biraz fayda verdi.)

c. Mef'ûlun mutlak yukarıda geçenlerin yanı sıra fiilin eş anlamlısının mastarıyla da yapılabilir. Bu durumdaki kelimeler de "sözde mef'ûlun mutlak" (*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*)'tırlar ve daima mansûbdurlar.

قَعَدْتُ جُلُوسًا. (İyice oturdum.)

جَرَيْتُ رَكْضًا. (İyi koştum.)

مَشَيْتُ سَيْراً. (İyi yürüdüm.)

İrâb Örnekleri:

نَامَ الْمَرِيضُ نَوْماً. (Hasta, iyice uyudu.)

نَامَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الْمَرِيضُ : Fâ‘il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

نَوْماً : Mef'ûlun mutlak (fiilin anlamı güçlendiren türden), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

سَارَ الْوَلَدُ سَيْرَ الْمُهَذَّبِينَ. (Çocuk terbiyeli kişiler gibi yürüdü.)

سَارَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الْوَلَدُ : Fâ‘il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

سَيْرَ : Mef'ûlun mutlak (fiilin yapılış biçimini bildiren türden, çünkü muzâf formunda), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, muzâf.

الْمُهَذَّبِينَ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki ye (ي) harfi.

نَامَ الْمَرِيضُ نَوْماً عَمِيقاً. (Hasta, derin bir uyku çekti.)

نَامَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الْمَرِيضُ : Fâ‘il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

نَوْماً : Mef'ûlun mutlak (fiilin yapılış biçimini bildiren türden, çünkü mevsûf formda), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, mevsuf.

عَمِيقاً : Sıfat, mevsûfu gibi belirsiz, tekil, eril, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

سَجَدَ أَحْمَدُ سَجْدَةً. (Ahmet, bir kez secde etti.)

سَجَدَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

أَحْمَدُ : Fâ‘il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

سَجْدَةً : Mef'ûlun mutlak (fiilin sayısını bildiren türden), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

سَجَدَ أَحْمَدُ سَجْدَتَيْنِ. (Ahmet, iki kez secde etti.)

سَجَدَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

أَحْمَدُ : Fâ'il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

سَجْدَتَيْنِ : Mef'ûlun mutlak (fiilin sayısını bildiren türden), mansûb, nasb alâmeti ya (ي) harfi.

سَجَدَ أَحْمَدُ سَجَدَاتٍ. (Ahmet, defalarca secde etti.)

سَجَدَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

أَحْمَدُ : Fâ'il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

سَجَدَاتٍ : Mef'ûlun mutlak (fiilin sayısını bildiren türden), mansûb, nasb alâmeti sondaki kesra, çünkü düzenli dişil çoğulların nasb alâmeti kesradır.

اِحْتَرَمَ الطُّلَّابُ الْأُسْتَاذَ كُلَّ الْاِحْتِرَامِ. (Öğrenciler, hocaya tam saygı gösterdiler.)

اِحْتَرَمَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الطُّلَّابُ : Fâ'il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

الْأُسْتَاذَ : Mef'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

كُلَّ : Sözde mef'ûlun mutlak (*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*), mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, muzâf.

الْاِحْتِرَامِ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

قَعَدَ عَاصِمٌ جُلُوسًا. (Asım iyi oturdu.)

قَعَدَ : Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

عاصِمٌ : Fâ'il, merfû, ref alâmeti sondaki damme.

جُلُوسًا : Sözde mef'ûlun mutlak (*nâ'ibu'l-mef'ûli'l-mutlak*), fiilin eş anlamlı mastarından elde edilmiş, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha.

مَرحَبًا. أَنَا كَمَالٌ. أَنَا أُحِبُّ الْكِتَابَةَ **كَثِيرًا**. اَلْيَوْمَ كَتَبْتُ **كِتَابَةً** جَيِّدَةً. أَنَا أَهْتَمُّ بِالْكِتَابَةِ **اِهْتِمَامًا** كَبِيرًا. أَوَّلًا أَكْتُبُ مَرَّةً. ثُمَّ أَقْرَأُ **قِرَاءَةً** سَرِيعَةً. ثُمَّ أُصَحِّحُ الْكِتَابَةَ **تَصْحِيحًا** جَيِّدًا.

Merhaba. Ben Kemal. Ben yazmayı çok severim. Bugün iyi bir yazı yazdım. Yazı yazmaya çok önem veririm. Önce bir kez yazarım. Sonra hızlı bir şekilde okurum. Daha sonra yazımı iyice düzeltirim.

مَرحَبًا. أَنَا مَريَمُ. أُحِبُّ الْقِرَاءَةَ **حُبًّا** شَدِيدًا، وَلِذَلِكَ أَزُورُ الْمَكْتَبَةَ **زِيَارَتَيْنِ** فِي الْأُسْبُوعِ. وَأَقْرَأُ الْقِصَصَ هُنَاكَ **قِرَاءَةً** هَادِئَةً.

Merhaba. Ben Meryem. Okumayı çok severim. Bundan dolayı haftada iki kez kütüphaneye giderim. Orada sessiz bir şekilde hikâyeler okurum.

Öğrenme Çıktısı

2 Fiilin anlamını pekiştirmede, yapılış biçimini bildirmede veya kaç kez yapıldığını belirtmede kullanılan mef'ûlun mutlak yapısını kavrama, çeşitlerini tanıyabilme, cümle içinde kullanabilme ve örnek cümlelerle pekiştirme

Araştır/ Tekrarla 2

Şimdi konuyu anlayıp anlamadığınızı test etmek için, birkaç soru soralım ve birlikte sorunun cevabını bulmaya çalışalım.

1. "Kur'ân-ı ezberledin mi?" cümlesine "Evet. Kur'ân-ı iyice ezberledim." biçiminde cevap verirsek, acaba cümleyi hangi mef'ûlle kurarız?

2. "Makaleyi nasıl okudun? Makaleyi doğru bir biçimde okudum." "Makaleyi öğretmen gibi okudum." biçiminde cevaplarsak, acaba cümlede hangi tür mef'ûl kullanırız?

3. Kaç kez secde ettin?" cümlesine cevap olarak "Bir kez secde ettim." "İki kez secde ettim." "Üç kez secde ettim." biçiminde cevap verirsek, acaba cümle nasıl bir mef'ûl alır?

4. "Dersi biraz anladım."

"Dersi tamamen anladım."

cümlelerini Arapçaya çevirelim.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur'ân-ı Kerîm'in "Nisa Sûresi" 164. ayet-i kerimesini, "Müzemmil Sûresi" 8. ayet-i kerimesini ve "Fecr Sûresi" 19, 20, 21. ayet-i kerimesini "Tevbe Sûresi" 19. ayet-i kerimesini okuyunuz. Bu ayetlerde geçen mef'ûlun mutlak çeşitlerine dikkat ediniz.

Anlat/ Paylaş

Arapça öğrenen arkadaşlarınızla, fiilin anlamını pekiştiren, fiilin yapılış biçimini bildiren, fiilin sayısını bildiren mef'ûlun mutlak çeşitlerini değiştirmek suretiyle karşılıklı yeni fiil cümleleri kurunuz.